

האיש שאכל את עצמו

אליהו חייך חיוך שובב ואמר: "אחרי שאמרתי משהו, אני מסוגל לרשום את זה. ברגע שאמרתי, זה נשכח מליבי, לכן אני נמנע תמיד מלספר את הסיפורים שאותם אני עומד לכתוב. כשי שואלים אותי על הסיפור הבא שאני מתכוון לכתוב, חלילה לי להתפתות ולספר. כי מאותו הרגע שוב אני מסוגל לכתוב את הסיפור."

"לכן אני אדבר. אם תרצה, תוכל לרשום אחר־כך את הדברים, ותנסה להיות נאמן למה שאמרתי."
לא העזתי להקליט את הדברים ברשמי־קול הקטן שלי, מחשש פני עצור הדבר את שטף הדיבור. הקלטתי את תמצית הדברים ברגע שיצאתי מחדרו.

כה אמר תופיק אליהו:

בכל מצב יש דרך טובה ודרך רעה. אפשר לראות את האפשרויות הטובות, ואפשר לראות את האפשרויות הרעות. אפשר לפעול מתוך תיקווה, ואפשר לפעול מתוך פחד. אתם, הישראלים, פועלים מתוך פחד.

אפשר להבין את הפחד שלכם. בהחלט. צריכים להבין אותו, אבל הרבה יותר טוב לעלות על דרך התיקווה. הנה, עניין המדינה הפלסטינית — מדוע לראות דווקא את הסכנה שבה? מדוע לא לראות את התיקווה הגדולה הגלומה בה? מדוע לא תחשבו שהפלסטינים ירצו או לבנות את עצמם, לשקם את עצמם, להגיע לחיים יותר טובים ויותר מאושרים?

וארפול סארטר אמר לאימנז'ן: היינו בעד ישראל, מפני שרצוינו של יהודים יהיה בית. עכשיו מתנגדים הישראלים לכך שיהיה בית לעם אחר, לעם הפלסטיני.

מדינה פלסטינית תהיה שכנה טובה לישראל. תחת לראות את האפשרויות השחורות, אנא מכס, ארנא את האפשרויות הטובות: הפוליטיקאים אינם תופסים לעולם את האפשרויות הטובות. זהו האסון. לכן זהו תפקידם של הסופרים והאינטלקטואלים, לציייר את התיקווה ולהלהיב את הדמיון, לתאר את הדברים שהפוליטיקאים אינם מסוגלים להבינם.

הרת היא תורת הקידמה. כל הנביאים הגדולים רצו להביא קידמה לאנושות. כל הנביאים הגדולים היו אנשי־קידמה: אברהם, משה, שלמה.

אך יש אנשים שהרת היא מיקצועם, הרוצים לעשות סקסים בעזרת הרת. אלה משתרלים לעצור את הקידמה. לשמור על הקיים. להקפיד את הדברים. למנוע את הקידמה. כזה הוא תומיני. הוא מפחד. זוהי קנאות דתית איומה. אין זה יכול לקרות במצרים. זהו ההבדל בין הסונים והשיעים. בשיעה ישנה הדיקטטורה של האיית־אללה. האיית־אללה אינו יכול לטעות. אצלנו, הסונים, אין אדם שאינו יכול לטעות. אפילו מוחמר עצמו, כנביא. יכול היה לטעות. אנו מודים בכך שטעה. רק כאשר היה נתון להשראה אלוהית ישירה, כאשר קיבל את התורה מהמלאך גבריאל, לא יכול היה לטעות. בשאר הזמן היה ככל האדם.

לכן אפשר להתווכח במצרים. כשעתו התווכחתי גם עם שיית' אל־אוהר. הוא טען דבר אחד, ואני טענתי את ההיפך. זהו יסוד־היסודות של הליברליזם. ההכרה שכל דבר יש שני צדדים. תמיד צריכים לראות את הצד השני של כל דבר. כך גם בוויכוח בין ישראל והערבים. צריכים לראות את שני הצדדים. עלינו לראות את הצד הישראלי, ולא רק את הצד הערבי. ואתם, הישראלים, צריכים לראות את הצד הערבי, ולא רק את הצד שלכם. זוהי הגישה הליברלית.

בפוליטיקה קיימת הסכנה של ההקצנה. הפוליטיקאי איס רוצים להתנחף להמונים, ותוך כדי כך הם הופכים קנאים יותר ויותר.

הקומוניזם הוא אמונה. לליברליזם אין אמונה, אלא יש היגיון... אנחנו איננו רוצים בשום אמונה. זוהי תמצית הליברליזם.

ליברליזם פירושו: לכל דבר יש גם היפוכו. צריכים להתווכח עם כל רעיון. משום כך, הליברליזם מונע אלימות. כשיש ויכוח חופשי, אין מקום לאלימות.

כל העניין מסתובב היום סביב העניין הפלסטיני. כל מה שעשינו ב־30 השנים האחרונות, עשינו למען הפלסטינים. כל מה שעשה העולם הערבי ב־30 השנים האחרונות, הוא עשה למען הפלסטינים. מוכרחים להקים להם מדינה. אם לא תקום מדינה למען הפלסטינים, לא יקום שום דבר. לא יהיה שלום.

ככלל, בשביל מה אתם צריכים אותנו? בשביל מה אתם צריכים את האמריקאים? תומינו את הפלסטינים, שבו איתם, ותגיעו להסכם. אם תומינו אותם, הם יבואו.

שבו איתם, צרו עימם כסיס לשכונות טובה. אחר־כך לא תהיה לכם שום בעיה איתנו ועם האמריקאים. כל העולם יקבל את ההסכם שאליו תגיעו עם הפלסטינים.

ואם אתם רואים לכיטחון, יש לי הצעה. אתם רואים שמא המדינה הפלסטינית תהיה שכנה רעה? עימרו על כך שכל העולם הערבי יהיה שותף להסכם, ויהיה ערב לו. כל העולם הערבי יחתום. הפלסטינים יצטרכו לקבל את זה. הם יצטרכו לקיים את ההסכם. העולם הערבי כולו ידאג לכך.

תפקיד האינטלקטואלים הוא לטייל את הפחד מן הפוליטיקאים. הפוליטיקאים פועלים תמיד מתוך פחד. צריכים לשחרר אותם!

עד כאן דבריו של אליהו. אפשר לראות בהם את צוואתו למדינת־ישראל.

הם חשובים שבצדדים מפני שהדובר לא היה לאומן ערבי, אלא דווקא מצרי שרגל בכיחודה של מצרים, בנפרד מן העולם הערבי. אם הוא חשב כך, כדאי לשים לב לדבריו.

לקה לפתע, היה מעין בריחה מן הבעיות. בעיות שרדפו אותו מהיום הראשון, ושהיו פנימיות יותר מאשר חיצוניות. על פי עדות ידידיו היה אדם רגיש הרבה יותר מכפי שנראה, והוא סבל ממה שנראה לו ככישלון וכניכור.

זהו סיפור עצוב, הנושא בחובו כמה נושאים ישראליים. יתכן שאהרון בכר יכול היה לכתוב אותו, אלמלא היה זה סיפורו שלו עצמו.

צוואתו של הכים

כאשר נפגשתי עם תופיק אליהו, היה נדמה שהוא עלול להחזיר את נישמתו לאללה בכל רגע. הוא נראה זקן ושברירי, דיבר בלחש והיה עטוף בצעפייצמר.

אורי אבנרי

יונתן אישי

זה היה בפברואר 1979. השבוע, כעבור כמעט שמונה וחצי שנים נפטר.

נכנסתי אליו בדחילו ורחימו. ידעתי שהוא אחד מגדולי הסופרים של העולם הערבי, אגדה חיה. הוא ישב בקומה השישית של מערכת העיתון אל־אהראם, שנקראה גם "קומת הגלות", כי שם הוחזקו אנשי־הרוח, שהמישטר ראה בהם אויבים פוטנציאליים. תחת לשלחם למחנה־ריכוז, כפי שקרה לרבים אחרים, שולמה לאנשים מוכרחים אלה משכורת טובה, הועמד לרשותם מישור, ונאסר עליהם לפרסם אף מילה אחת מדבריהם בעיתונים.

הכים כתב הרבה ספרים ומחזות. סיפורו הקלאסי, יומנו של תובע כפרי, פורסם גם בעברית.

הכים היה איש קטן, בעל שפם לבן, והוא חבש תמיד, גם בחדרו, כומתה שחורה. הוא נראה כציר צרפתי קשיש מסוף המאה ש' עברה — ולא במיקרה. כי כל חייו התנגעו אל ימי־נעוריו, כאשר היה סטודנט בפאריס.

זו היתה הצרה שלו. חכים נדבק מן הליברליזם הצרפתי, ונשא לליברל כל חייו. חוץ מזה היה "פרעוני" — מצרי ששם את הרגש על מצריותה של מצרים ועל תרבותה המצרית העתיקה, בניגוד ללאומנות הערבית של תקופת גמאל עבר־אלנאצר.

כשראיתיו, היה רישמית בן 77. הוא עצמו לא ידע את שנת לידתו, והעריך שהוא בן 80. משמע שמת בגיל הטוב של 88.

כאשר דיברתי איתו, היתה לי ההרגשה ש־7000 שנה של חוכמה מצרית מרברות אליו. באחד הרגעים התפרצתי לדבריו (דיברנו צרפתית) וקראתי: "מדוע אינך רושם את הדברים? בדיוק כמו שאתה מרבר, מילה במילה: הייתי רוצה לקחת אותם איתי הביתה ולפרסמם, כדי שכל ישראלי יקרא אותם!"

שיחה עם תופיק אליהו (1979)

קשה לי לכתוב על אהרון בכר. אם אכתוב עליו דברים שלי יינם, יאמרו שאני בא להתנגק בו, אחרי מותו, על כי כתב עליי ביוגרפיה גרושה בהשמצות. אם אכתוב עליו דברים חיוביים, יאמרו שאני צבוע. אם אנסה לאזן את הדברים, יאמרו שכתבתי מתוך שיקול קר.

אכתוב מה שנראה לי באמת. כמה ממספירי — ומי לא הספיד אותו השבוע? — הילול ושיבחו אותו כאחד העיתונאים הגדולים. אחרים כתבו שלא היה אלא חקיין, שחיקה כל ימיו את סיגנונם של עמוס קינן, של סיל־כי קשת ושל־

שתי ההערכות אינן נכונות. האמת אינה "באמצע". היא שונה. והיא הרבה יותר מורכבת. בכר יצא לדרך חייו בתנאים קשים ביותר. הוא גדל בחלק עני של יפו. הוא היה כנס של יוצאי־בולגריה, וחש כי הבולגרים נחש שבים־נחשוטים בחברה שבה שולטים האשכנזים. הוא סבל מהופעתו החיצונית, בשנים שבי

הן כל נער מתבגר מייחס לכך חשיבות עליונה. בקיצור, הוא חש שהוא "בחוץ", והוא רצה להיות "בפנים".

במידה מסוימת, זהו סיפור חייו. הוא היה כמי שעומד בחוץ ומציץ פנימה, ועיניו כלות. הוא השתמש בכישרונו כדי לרכוש כרטיסי־כניסה. מעולם לא היה משוכנע שהוא התקבל באמת. וגם כאשר כבר התקבל על־ידי רבים, הוא לא התקבל על־ידי עצמו.

ליוותה אותו הרגשת־הכשל. אולי גם אני אשם בכך במידה כלשהי. הכרתי כנער, שבא לעזור בהוצאת כתביהעת אתגר, ביטאון "הפעולה השמית" בשנות ה־60 הראשונות. אחר־כך קיבלתי לעבודה בהעולם הזה.

הרכה צעירים וצעירות הפכו כוכבים בהעולם הזה, ואחר־כך נדרו לעיתונים אחרים. אחרים מהם המשיכו לשגשג, אחרים דעך. כו לבכר קרה דווקא ההיפך.

משום־מה לא הבחנתי בכישרונו. הוא נראה לי ככתב בינוני למדי, ולכן נתתי לו ללכת כעבור כמה חודשים. הוא עבר לי דיעות אחרונות, ושם הפך במהרה לכוכב. נדמה לי שהיה במשך זמַרְמה כתב הפופולארי ביותר בצהרון.

כמתנת־פרידה כתב את הספר עליי. איש לא הזכיר את הספר הזה השבוע, למרות שהיה זה הספר היחיד שכתב מימיו. יש בו שינאה לוהטת, ואולי גם אהבה נכזבת. לא היה איכפת לי שתיאר אותי כמילפצת, אלא שזה היה ספר גרוע. מכיוון שמעולם לא גילגלתי עימו שיחה רצינית מחוץ לענייני־עבודה, וגם מעולם לא הזמנתי אותו לביתי, לא היה לו מושג על מחשבותיי ומעשיי. הוא אסף רכילות מיד שניה ושלישית. נדמה שהוא עצמו לא התגאה בספר, כשלב מאוחר יותר.

אולי הייתי צריך להחרים אותו אחרי זה. אבל כאשר יזמנו — עמוס קינן, דויד שחם ואני — חוג בלתי־רשמי של עיתונאים שוחרי־שלום, שנפגש מדי פעם כדי להחליף דיעות והערכות, הזמנתי גם אותו. הוא בא לכל הפגישות. מעולם לא דיבר.

אינני מסכים עם מי שכתבו השבוע שהוא רק ידע לחקות את סיגנונם של אחרים. כמו שאמר יצחק ליבני, גם אם כמה מרכיביו דמו מאוד לסיגנונו של עמוס קינן, בלט בהם כישרון אותנטי. שלא הגיע אולי לידי גיבוש עצמאי. היה בהם פאתוס מסוים.

חבוי, מפני שהם שחקני התחבוי שבחיינו של בכר עצמו. גם כאשר כבר הצליח, ורבים בעיתונות קינאו בו, לא היה בטוח בעצמו וכישרונו. יש להניח שכדי להתגבר על הספקות, התחיל לשנות. השתיה היתה גם כרטיסי־כניסה נוסף לאותו עולם חמקני, שהיה בעיניו "בפנים". השתיה הפכה אותו לאיש־בוהמה, בחתכים של אנשי־בוהמה אחרים. הבוהמה היא "בפנים". אך זוהי אשליה ובסתר־ליבו ידע זאת.

הגענועים "פנימה" אחראים גם למעידה הגדולה ביותר שלו. אריאל שרון — אריק, שהוא התגלמות הצבריות הכוחנית האשכנזית — הזמין אותו כדי להסביר לו את תוכניותיו בלבנון. כשאריק רוצה ללשף את האגו של מישו, אין כמוהו. בכר נכנע מייד לקיסמו והפך תומך נלהב במילחמת־הלבנון. השמאלניות שלו התנרפה כנדרגע, כשען סיגריה ברוח־פרצים. אחר־כך חזר לאיתנו, ותקף אחרים שהצדיקו את המילחמה.

גם בחייה־המישפחה לא היה לו מול, וזה הגביר את תחושת־הכי־של.

יתכן כי האסון התחיל בשליחתו לארצות־הברית. הוא "גילה את אמריקה", תרתי־משמע. מבחינה אחת, זה היה נסיון מסחרר. כאמריקה הגדולה הרגיש חופשי. כאשר הציג את עצמו כנציג העיתון הישראלי הגדול ביותר, היה ישראלי, פשוט כמשמעו. לא היה שם איכפת לאיש אם הוא ממוצא בולגרי, רוסי או גרמני. הוא חשב על ירידה, והתחיל לכתוב מאמרים גם בעיתונים אמריקאים.

אך השכר שקיבל מהם לא איפשר לו להתכסס שם באופן עצמאי, ובגלל עניין פועט רב עם הסינדיקאט שהפיץ את מאמריו, כך שגם נסיון זה הסתיים בכישלון.

מהארץ קיבל תגובות שריכזו אותו. רשימותיו על ארצות־הברית חדרו להכות גלים בארץ. הוא חש שחינו סר.

כשחזר לארץ, לא עמד בו הכוח להתמודד עם המציאות היש־ראלית, ולהתחיל לכתוב עליה. הוא חש שכושר־הכתיבה שלו חת, שאינו מוצא את מקומו בעיתונו. בגלל האולקוס שלו, נאלץ גם להפסיק לשנות. הוא לא מצא עוד פורקן ללחצים שהצטברו בו.

אפשר לומר שהוא "אכל את עצמו", שרום־הלב הקטלני, שבו